

УДК 811.162.52'373.21'373.7'373.23

**ФРАЗЕОЛОГІЯ ВЕРХНЬОЛУЖИЦЬКОЇ МОВИ
З КОМПОНЕНТОМ-ОНИМОМ
(лінгвокультурологічний аспект)**

Олександр МОТОРНИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, e-mail: loki707@rambler.ru
Кафедра слов'янської філології*

У статті розглядаються лінгвокультурологічні аспекти функціонування онімного компонента у фразеології верхньолужицької мови. Аналізуються топонімний, етнічний та антропонімний компоненти у складі верхньолужицьких фразеологічних одиниць із акцентом на їх лінгвокультурологічну цінність. При встановленні мотивації внутрішньої форми фразеологізмів беруться до уваги як мовні, так й екстралінгвістичні фактори.

Ключові слова: компонент-онім, топонім, етнічний, антропонім, фразеологія, мовна картина світу, верхньолужицька мова.

Проблемам мовної картини світу в останні роки мовознавці продовжують приділяти значну увагу. Особливе зацікавлення у них викликає мовна картина світу нечисленних народів, які у чужому лінгвістичному оточенні усе ж зберегли свою національну ідентичність. Одним із таких етносів є лужицькі серби. Відтворення мовної картини світу етносу вимагає в учених прискіпливого аналізу матеріалу усіх мовних рівнів, але чи не найбільше зацікавлення у них викликає фразеологія, яка серед інших мовних рівнів вирізняється етнолінгвістичною інформативністю та експресивністю.

Фразеологія верхньолужицької мови з онімним компонентом була предметом вивчення лужицького науковця С.Велькової¹, яка досліджувала статус та функціонування топонімного компонента у верхньолужицькій фразеології. Оскільки ж антропонімний та етнічний компоненти у складі верхньолужицьких фразеологізмів не були предметом окремого аналізу, тему пропонованої статті є підстави вважати актуальною. Дослідження складається з трьох частин, у яких розглядається топонімний, етнічний та антропонімний компоненти у верхньолужицьких усталених зворотах. Основна мета праці – визначення лінгвокультурологічного статусу цих компонентів у складі фразеологічних одиниць (ФО). Для досягнення мети необхідно: 1) визначити, які саме компоненти-оніми потрапили до складу ФО, 2) проаналізувати семантику

¹ *Wólke S.* Toponimija w frazeologii górnołużyckiej // *Frazeologija i językowe obrazy świata przełomu wieków* [red. W. Chlebda]. Opole, 2006. S. 62–68.

ФО з компонентом-онімом, 3) простежити мотивацію внутрішньої форми ФО, беручи до уваги при цьому екстралінгвістичні культурологічні фактори.

Топоніми у складі верхньолужицьких фразеологізмів. Найбільш поширеними топонімами у складі верхньолужицьких фразеологізмів є назви міст, сіл, річок, у яких або біля яких проживають лужицькі серби: *Budyšin, Malešćecy, Kulow, Mortkowcy, Wóspork, Bukesy, Drježdžany, Kukecy, Kamjensk, Kumwald*. Будишин, одне з найбільших міст лужичан, центр їхнього політичного та культурного життя, представлений у верхньолужицькій мові двома фразеологізмами, у значенні “дуже багатий”: *zamožity kaž zloty Domš w Budyšinje; bohaty kaž slěborny Pětr w Budyšinje*². Антропоніми-компоненти цих двох фразеологізмів мають затемнену семантику, але цілком імовірно, що це імена заможних громадян – жителів Будишина. Наступні три фразеологізми включають компонент-топонім, що є назвою верхньолужицького села *Kulow*. Лужичани характеризують цей населений пункт як такий, де відбувається нечесна торгівля. Торгівці з Кульова будь-що хочуть обдурити своїх клієнтів: *Kulowski handl* – ‘обманна, нечесна угода’, *lžec kaž Kulowski handler* – ‘нахабно брехати’ (с.71). Особа, яка мала справу з торгівлею у цьому містечку, є досвідченою у справах торгівлі: *wědžeć, po čim su w Kulowje wotruby* – ‘бути мудрим, досвідченим’ (с.173). Фразеологія фіксує назву ще одного населеного пункту Лужиці – містечка *Malešćecy*. Образ мешканців цього містечка у свідомості лужичан символізує багатство, але сумнівного походження, судячи з внутрішньої форми ФО *w něčim sedžeć kaž Malešćenjo w bloće* – ‘бути дуже багатим’ (с.436). Як видно з наведених ФО, підсвідомий негативний стереотип сприйняття жителів іншого населеного пункту активізує значеннєву опозицію *mій – крацій, твоїй – гірший*. Очевидно, певними призабутими сьогодні історичними подіями мотивована внутрішня форма ФО *poćić so kaž Malešćanski (malešćanski, malešanski) pop (na klětce)* – ‘мати багато важкої роботи’ (с.249). ФО *z prōzdneho pić kaž Mortkowčenjo* – ‘запізно прийти, коли вже усі напої випиті’ (с.195) мотивований, на нашу думку, певними стереотипними уявленнями мешканців одного населеного пункту Лужиці про мешканців другого. Історичні відомості про лужицьке містечко *Wóspork* містить ФО *tolkać so kaž na Wósporskim hermanku* – ‘про велику кількість людей та штовханину’ (с.74), що свідчить про закріплені лінгвокультурологічний досвід проведення у цьому містечку ярмарку з доволі великою кількістю відвідувачів. Історичну мотивацію має, очевидно, ще один фразеологізм – *zbity kaž Fryca pola Bukec* – ‘побитий’ (с.68), який містить топонімний компонент *Bukesy* та етнічний компонент *Fryca* і походить з часів жорстких протистоянь між слов’янами та німцями. Пруський король Фрідріх Великий був також відомий під прізвиськом *Старий Фріц*, тому не виключаємо мотивацію внутрішньої форми ФО саме цим історичним фактом (частина території Лужиці досьогодні розташована на території землі Бранденбург, яка була частиною Пруської держави). Компонент-топонім *Bukesy* називає населений пункт, де відбувся один із походів короля, який, судячи з внутрішньої форми ФО, завершився поразкою короля, а можливо, і його втечею з поля бою.

Фразеологічні системи багатьох мов містять вирази на позначення дуже великих відстаней та вирази, де відображені країни або населені пункти, які є уособленням далеких відстаней. Як свідчить фразеологія, віддаленим від місць проживання лужицьких сербів містом є Дрезден: *za krošik do Drježdžan běžeć* – ‘робити велику роботу за малі гроші’ або ‘робити все тільки за гроші’, *tupy, zo móhl na nim hač do Drježdžan jěchać* – ‘дуже тупий’ (с.57) (дослівний переклад “такий тупий, що на ньому можна доїхати до Дрездена”). Цікаво, що насправді Дрезден розташований доволі близько

² *Ивченко А., Вельке С.* Верхнелужицкий фразеологический словарь. Hornjoserbski fraseologiski słownik. Obersorbisch Phraseologisches Wörterbuch. Budyšin, 2004. С.55, 235 (далі при посиланні на це джерело сторінка вказується в круглих дужках у тексті).

до Лужиці (приблизно 60 км), але наведені ФО відображають його як віддалене місто. Очевидно, що тут ми маємо справу зі сприйняттям образу Дрездена як саме німецького міста, що не належить до території Лужиці, а його віддаленість у цьому випадку можна умовно назвати “культурологічною” – усе, що не лужицьке, не належить до її території, є так чи інакше далеким у свідомості лужичан (географічні дані мотивацію названих ФО пояснити не можуть).

Мабуть, через провінційність за назвою містечка *Kukecy* закріплено стереотип, що дурним у ньому є навіть сільський староста: *mudroń kaž Kukečanski šotta* – ‘дурна, провінційна людина’ (с.347) (насправді таке село на території Лужиці не існує). І навпаки, своєю проникливістю та доброю інтуїцією славляться серед лужичан жителі села *Kamjensk*: *Kamjenski nós měc* – ‘бути проникливим, мати добру інтуїцію’ (с.220). Село *Kumwald* стало символом бідного населеного пункту, у якому відсутній навіть мінімальний добробут. Напевно, саме цією характеристикою мотивована ФО *suchi kaž Kumwaldski tkalčk, suchi kaž Kumwaldski krawc* – ‘про дуже худу людину’ (с.355). Припускаємо, що таку славу село могло отримати через свою бідність, оскільки слова *худий* та *бідний* часто бувають асоціативно пов’язані між собою.

Верхньолужицька мова має декілька фразеологізмів з компонентом-топонімом, який реально не існує, але назва якого відображає суть цілого фразеологізму. Цікаво, наприклад, простежити етимологію топоніма *Rakecy* у фразеологізмі *k Rakecam jěc* – ‘погіршуватися (про ситуацію)’. Існує німецький фразеологізм з компонентом-зоонімом *Krebsgang gehen* з аналогічним значенням³. Слово *Krebs* у німецькій мові означає *рак*, тому цілком можливо, що у верхньолужицьку мову цей фразеологізм потрапив як калька з німецької, дещо змінивши свою форму. Замість німецького зоосемантизму, лужичани почали вживати топонім *Rakecy*, що також походить від слова *rak*, який, за народними повір’ями, ходить назад, відповідно *Rakecy* – символічний образ села, в якому відсутній будь-який прогрес, рух уперед і життя в якому, відповідно, не поліпшується. Верхньолужицька фразеологія має ще два цікавих компоненти-топоніми, що не існують: *Bohačicy* та *Nimašicy*. Як видно з фразеологізму *z Bohatec (Bohačic) do Nimašic přińc* – ‘збанкрутувати’ (с.35), етимологія цих двох компонентів доволі прозора: *Bohatecy* від слова *bohaty*, *Nimašicy* – від *ně měc* (при дієвідмінюванні перша та друга особа однини звучатиме як *nimam, nimaš*). Аналогічною семантикою маркується фразеологізм з іншим компонентом-топонімом у своєму складі *z Bohatec wotjěc a do Chudowa (Chudžic) zajěc* (с.116). Останній компонент є також у фразеологізмі *z Chudowa byc* – ‘бути бідним’ (с.116). Розорення символізує у верхньолужицьких фразеологізмах ще один топонім-назва неіснуючого населеного пункту – *Slěpcow*: *do Slěpcowa zajěc* – ‘збанкрутувати, розоритися’ (с.317). Як бачимо, характерною схемою багатьох лужицьких фразеологізмів з семантикою ‘розоритися’ є *z+топонім-назва першого неіснуючого населеного пункту +do+топонім-назва другого неіснуючого населеного пункту +zajěc/přińc*. Окремі дані знаходимо про містечко *Lubin*: *to je, jako by Sprewja přez Lubin chcyla* – ‘це абсолютно неможливо’ (с.186). Про це згадується у лужицьких легендах, нібито у ньому сплять лужицькі королі, які прокинуться у важливий, вирішальний для своєї батьківщини час і допоможуть їй: *spać kaž kralojo w Lubinje* – ‘дуже міцно спати’ (с.164).

Єдиним у верхньолужицькій мові фразеологізмом з компонентами-екзотичними топонімами біблійного походження є *Sodom a Gotorra* – ‘безлад, шум, гамір’ (назва біблійних топонімів) (с.322), що присутній у фразеологічних системах багатьох мов:

³ Немецко-русский фразеологический словарь / Упоряд. Бинович Л.Э. Москва, 1956. С.445.

чеськ. *Sodom a Gomora*⁴, укр. *Содом і Гомора* (хоч сокиру вішай)⁵, рос. *Содом и Гоморра* (хоть топор вешай)⁶.

Етнімі у складі верхньолужицьких фразеологізмів. Етнімі були і є одним із найцінніших матеріалів для вивчення національної культури народу, про що свідчать праці С.Велькової⁷, Л.Даниленко⁸, А.Івченка⁹, А.Кравчук¹⁰, Т.Орлось¹¹, В.Пісаркової¹², Г.Поповської-Таборської¹³ та інших учених. Саме дослідивши функціонування етнімів у певній мові, можна зробити висновок про національну мовну картину світу народу-носія цієї мови. Більшість етносів у своїй свідомості протиставляють своєму способу життя та культурі спосіб життя іноземців, особливо своїх сусідів, з якими протягом історії не завжди вдавалося підтримувати дружні стосунки. У своїй праці про роль та функціонування етнімів у складі фразеології А. Кравчук зазначає: “Подібно до антропонімів, етнімі можуть означати “людина” (наводиться приклад *Gdzie dwóch Polaków, tam trzy zdania – Gdzie dwóch ludzi, tam trzy zdania*)”¹⁴ і далі: “Незважаючи на значну подібність семантичної вартості етнімічного компонента ФО до семантики власне онімних компонентів, етнімім вирізняється деякою специфікою. Вона полягає у тому, що у фразеології етнімім здебільшого виступає в ролі носія стереотипної ознаки етносу”¹⁵. І справді, напевно, найціннішою для дослідників характерною рисою етнімів є усе ж його національно-стереотипна маркованість. Що ж до етніміма як синоніма до слова “людина”, це, на нашу думку, стосується передусім етніміма-назви народу-носія цієї мови, як це видно у наведеному вище прикладі зі статті А.Кравчук з польським етнімімом *Polak*. У фразеології будь-якої мови присутні компоненти-назви переважно тих національностей, які проживають по сусідству (для лужичан це німці, чехи, поляки), а також назви представників тих народів, з якими у народу-носія мови була спільна історична доля. Трапляються випадки, коли у фразеологізмі бачимо етнімім-назву представника країни або регіону дуже віддаленого, маловідомого пересічному носієві мови, культура якого, до того ж, видається йому чужою і навіть дивною (укр. *китайська грамота* – “щось недоступне для розуміння”, фразеологізм мотивований, очевидно, образом китайського ієрогліфічного письма як чогось абсолютно незрозумілого). Погоджуємось з думкою О. Левченко про те, що за матеріалами фразеологічних картин світу можна реконструювати стереотипне уявлення народу про сусідів¹⁶. У значно меншому обсязі народ представляє у фразеології самого себе, а якщо й представляє, то, як правило, у позитивному аспекті, оскільки свій

⁴ Trávníček F. Slovník jazyka českého. Praha, 1952. S.384.

⁵ Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. Київ, 1978. С.175.

⁶ Там само. С.175.

⁷ Wólkowa S. Wobraz narodow w serbskej frazeologiji // Serbska protyka, 2007. Budyšin, 2006.

⁸ Даниленко Л. І. Національно-культурна семантика чеської фразеології. Київ, 2000.

⁹ Івченко А. О. Етнічні стереотипи в українській фразеології. Харків, 1996. С.204–207.

¹⁰ Кравчук А. М. Етнімі в системі польської фразеології: польсько-українські паралелі // Українська мова. 2003. Вип. 2 (7). С.78–86.

¹¹ Orłoś T. Polskie i czeskie związki frazeologiczne z nazwami narodowości lub z przymiotnikami odnarodowościowymi // Z problemów frazeologii polskiej i Słowiańskiej: W 6 t. / [red. Basaja M., Rytel D.]. Warszawa, 1994. T. 6. S.139–153.

¹² Pisarkowa K. Konotacja semantyczna nazw narodowości // Z pragmatycznej stylistyki, semantyki i historii języka: Wybór zagadnień. Kraków, 1994. S.215–234.

¹³ Popowska-Taborska H. Językowe wykładniki opozycji swoi-obcy w procesie tworzenia etnicznej tożsamości // Językowy obraz świata [red. Bartmiński Jerzy]. Lublin, 1988. S.61–68.

¹⁴ Кравчук А. М. Етнімі в системі польської фразеології: польсько-українські паралелі. С.81.

¹⁵ Там само. С.82.

¹⁶ Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Львів, 2005. С.157.

спосіб життя та свою культуру кожен етнос на підсвідомому рівні вважає найкращим та найбільш зрозумілим.

У давні часи на території проживання лужицьких сербів майже усі високі посади займали не лужицькі серби, а німці, якщо ж лужичанин і займав якимось чином високе положення у суспільстві та починав соромитись свого серболужицького походження, то про нього говорили *so swoju serbsku kožu slec* – “не визнавати свого серболужицького коріння, соромитися свого походження”. У фразеології верхньолужицької мови образ німців має негативну оцінку і мотивований недружніми, часто навіть ворожими стосунками між слов'янським та германським народами, які мали протягом століть спільну територію проживання: *so směc kaž Němc (slěpc) na tykanc* – ‘сміятися без особливої причини’ (с.207) (порівн. чеськ. фразеологізм з аналогічним значенням *zubit se jako Němec na jelito*¹⁷). Навіть спів німецькою мовою асоціюється у лужицьких сербів передусім зі сварками та прокльонами: *němski spěwać* – ‘сварити, проклинати когось’ (с.207), що може бути мотивовано як суто недружніми стосунками лужичан з німцями, так і певними фонетичними або граматичними особливостями німецької мови, незвичними і незрозумілими для слов'янського вуха (відомо, що етимологію слов'янського етноніму *німець* (у західнослов'янському варіанті *Němc, Němes, Njemes*) деякі мовознавці виводять від слова *німий* у значенні ‘той, хто не знає, не розуміє слов'янської мови’). Для позначення лужицьких сербів, які уподібнюються до німців, не визнають своєї приналежності до слов'ян, існує у фразеології компонент-етнонім *němpula*: *hordy kaž Němpula* – ‘дуже гордий, пихатий’ (с.217).

У верхньолужицькій фразеології знаходимо також цікаве протиставлення лужицького народного жіночого строю німецькій манері дотримуватися моди. Так, якщо лужицька жінка носить не народний одяг, а міський, модний, то про неї кажуть, що вона “ходить у німецькому одязі”: *němska chodźić* – ‘одягатися модно, не носити народного лужицького одягу’ (с.207), і навпаки, якщо жінка надає перевагу традиційному лужицькому сільському одягу, про неї кажуть, що вона “одягається по-сербськи”: *serbska chodźić* – ‘вдягатися у традиційний лужицький одяг’ (с.308). Обидва фразеологізми у верхньолужицькій мові вживаються стосовно жінок. Традиційний лужицький одяг чоловіків втратився ще наприкінці XIX ст., коли значна частина чоловічого населення Лужиці покидала села у пошуках роботи на промисловому виробництві та прямувала до великих німецьких індустріальних центрів, де оточення не сприяло збереженню національних традицій.

Як не дивно, своїх найближчих слов'янських сусідів – поляків та чехів – лужицькі серби зображають як народи чужі та незрозумілі їм: *Čechi być (někomu)* – ‘бути чужим, незрозумілим’, *znać Čechi a Lechi* – ‘бути досвідченим, побачити світ’ (с.43) і це незважаючи на географічну близькість Чехії та Польщі до Лужиці. У цьому випадку ми, знову ж таки, очевидно, маємо справу з так званою “культурологічною” близькістю чи віддаленістю Лужиці від своїх сусідів, як і у випадку з Дрезденом, а той факт, що чехи та поляки, на відміну від німців, є слов'янами, впливу, як бачимо, не мав. Радше навпаки, судячи з ФО *znać Čechi a Lechi*, побачити ці дві сусідні країни у свідомості лужичан вже означало “побачити світ”. Не виключаємо в даному випадку ще один фактор впливу на таку рису свідомості лужичан – малу територію їхньої батьківщини, порівняно з якою навіть Польща та Чехія здаються великими.

Етнонім *Cygan* також знайшов своє відображення у верхньолужицькій фразеології. Усі фразеологізми з цим компонентом мають виключно негативні конотації, зумовлені способом життя ромів. Так, неприйнятним для лужицьких сербів виявився кочовий спосіб життя ромів: *po kraju ćahnyć (brućić so, być ducy) kaž Cygan* – ‘ходити, вештатись довкола’ (с.41). Люди ромського походження у свідомості лужицьких сербів не могли вважатися аристократами. Ці два поняття для них є несумісними, протиставляються одне одному: *něchto njeje Cyganat z kapsy wupadnył* – ‘хтось є соціально вищого, аристократичного походження’ (с.41). Згідно з

¹⁷ Даниленко Л. І. Національно-культурна семантика чеської фразеології. Київ, 2000. С.17.

фразеологічним матеріалом, роми не є народом, схильним до порядку: *njeporjad, zo bychu so tež Cyganojo hóršili* – ‘страшний безпорядок’ (с.41). На сьогоднішній день фразеологізми з названим компонентом вважаються застарілими, оскільки етнонім *Cygan* визнано пейоративним та замінено етнонімами *roma* або *sinti*.

Не обійшла увагою верхньолужицька фразеологія й євреїв. У фразеологізмах відображені характерні риси зовнішності євреїв, зокрема довга борода: *brodaty kaž wěčny Žid* – ‘про людину з довгою бородою’ (с.445), а також особливості їхнього способу життя, передовсім заборону вживання свинини: *witany kaž Židej do jstwy ranca (kaž swinjo pola Žida)* – ‘бути небажаним’ та вміння вести господарські справи і торгівлю: *překlepany kaž Žid* – ‘дуже хитрий, *so ročić kaž hermanski Žid* – ‘при торгівлі на ярмарку дуже багато обіцяти’. Важливою особливістю характеру євреїв лужицькі серби вважають упертість: *zasakly kaž wěčny Žid* – ‘дуже впертий’ (с.445).

У верхньолужицькій мові зберігся лише один фразеологізм з компонентом-антропонімом *Turka*: *njěčłowjeski kaž Turka* – ‘жорстока, безжальна людина’ (с.360). На нашу думку, згаданий фразеологізм має історичну мотивацію і був утворений під час або після визвольної боротьби європейських народів проти Османської імперії.

Антропоніми у складі верхньолужицької фразеології. Усталені звороти з антропонімами у своєму складі становлять дуже важливий пласт фразеології будь-якої мови, оскільки до усталених зворотів потрапляють зазвичай найбільш поширені імена у тому чи іншому культурному середовищі. Так, до чеських фразеологізмів увійшли антропоніми *Honza (být jako hloupý Honza* – ‘бути дурним’¹⁸), *Janek ho tluče pod kolena*¹⁹. В українській мові таким антропонімом є Іванко, у російській – Ваня тощо. В останні десятиліття антропоніми стали об’єктом дослідження багатьох фразеологів, серед них А. Кравчук²⁰, В. Мокієнко²¹, Н. Москаленко²² та ін.

До антропонімів-компонентів верхньолужицьких фразеологізмів належать *Hanka, Hans, Hansl, Friedrich, Hiob, Hadlena, Liba, Jank*. Як і в інших мовах, верхньолужицькі антропоніми у складі фразеологізмів набули статусу своєрідного символу певної риси характеру людини. Поширеним чоловічим іменем у Лужиці є *Jank*, жіночим – *Hanka*.

Єдиний верхньолужицький фразеологізм з компонентом-жіночим ім’ям *Hanka Dobrikes* означає ‘добра дівчина’ (с.71). Цікаво, що цей вираз містить не лише антропонім-ім’я, а й прізвище, утворене від прикметника *dobry* за зразком, за яким утворюються типові прізвища лужицьких незаміжніх жінок за допомогою закінчення *-ec*. Наявність компонента-типового верхньолужицького прізвища значно підсилює експресивність цього фразеологізму. Позитивна конотація його пов’язана, на нашу думку, також з тим, що обидва компоненти є типово лужицькими антропонімами. Це пояснюється позитивним сприйняттям усього свого і негативним або настороженим ставленням до чужого. Про останнє свідчить інше цікаве явище лужицької фразеології – типово німецьке ім’я *Hans* як прототип дурної, недалекої людини: *hlupy Hans (Hanslk)* – ‘дурна, недалека людина’ (с. 72), що відображено у лужицькій народній казці, записаній Й.Шолтою “*Hlupy Hans – mudry kral*”²³. З іншого боку, у

¹⁸ Даниленко Л. І. Національно-культурна семантика чеської фразеології. С.8.

¹⁹ Там само. С.9.

²⁰ Кравчук А. М. Омонімія у сфері польсько-української ономастичної фразеології // Матеріали Міжнародної славістичної конференції пам’яті К. Трофимовича. Львів, 1993. Т.1. С.357–361.

²¹ Мокієнко В. М. О собственном имени в составе фразеологии // Перспективы развития славянской ономастики [упорядн. Суперанская А., Подольская Н.]. Москва, 1980. С.57–67.

²² Москаленко Н. А. Фразеологізми з антропонімами в українській мові // Питання сучасної ономастики: матеріали IV Республіканської ономастичної конференції (Одеса, 1–4 жовтня 1969 р.). Київ, 1976. С.166–170.

²³ Šolta J. Hlupy hans – mudry kral (z luda) // Lužičan XII. 1871. S.103–110.

системі верхньолужицької фразеології наявний фразеологізм з антропонімом *Jank* – одним із найбільш уживаних слов'янських імен у Лужиці, який має значення аналогічне останньому виразу з компонентом-антропонімом німецьким іменем: *za Janka měč někoho* – ‘насміхатися над кимось, мати когось за дурника’ (с.118). Прототипом дурної, недалекої людини для лужицьких сербів є також особа на ім'я *Liba*: *hlupa Liba* – ‘дурна, недалеко людина’ (с.182). Фразеологізми *Hioba wolać* (с.74) та *Friedricha pušćić* (с.68) у значенні ‘виблювати’ мають, на перший погляд, звуконаслідувальну мотивацію. Дійсно, певною мірою звучання цих імен може навести на таку думку, хоча сам антропонім *Hiob* має біблійне походження (Йов – відомий біблійний персонаж, який мав нелегку долю, що також відображено у верхньолужицькій ФО *być w Hiobowej šuli* (с.68), пол. *hiobowa wieść* – ‘недобра звістка’). Стосовно антропоніму *Friedrich*, етимологія може бути пов'язаною з іменем Фрідріха Великого, короля Пруської держави, до якої частково належала Лужиця.

Аналіз фразеології верхньолужицької мови з компонентом-власною назвою дає підстави зробити наступні висновки: 1) залучення онімних компонентів до складу верхньолужицьких фразеологічних одиниць проходило нерівномірно та вибірково з урахуванням таких критеріїв, як частотність вживання оніма у верхньолужицькій мові та культурне значення оніма для верхньолужицької лінгвокультурної спільноти; 2) верхньолужицькі усталені звороти містять топоніми, які позначають переважно населені пункти, розташовані або у самій Лужиці (назви невеличких лужицьких містечок), або ж населені пункти поблизу лужицької території (в Німеччині, Чехії, Польщі). Мотивація внутрішньої форми більшості топонімних фразеологізмів переважно пояснюється як культурна або така, що виникла внаслідок стереотипного уявлення мешканців одного населеного пункту про мешканців іншого (за опозицією “*свій – добрий, чужий – поганий*”), 3) до складу верхньолужицьких фразеологізмів входять компоненти-етноніми, що позначають назви тих національностей, з представниками яких лужичани так чи інакше контактували. Фразеоактивність кожного конкретного етнонімного компонента залежить від інтенсивності цих контактів. Мотивація внутрішньої форми більшості етнонімних фразеологізмів пояснюється стереотипними уявленнями лужичан про представників сусідніх (переважно) етносів; 4) складову фразеологізмів верхньолужицької мови становлять компоненти-антропоніми, які є часто вживаними у Лужиці іменами. Переважна більшість верхньолужицьких фразеологізмів, незважаючи на наявність у них антропонімів-типових лужицьких імен, мають усе ж негативну конотацію і використовуються на позначення низьких розумових здібностей (виняток становить лише зворот *Hanka Dobrikec* на позначення дівчини з добрим характером, який вписується у рамки стереотипного сприйняття представників свого етносу як “своїх”, тобто позитивного сприйняття).

UPPERLUSATIAN PHRASEOLOGY
WITH THE PROPER NAME COMPONENT
(lingual culturological study)

Olexander MOTORNYI

L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000, e-mail: loki707@rambler.ru
The Slavonic Philology Department

The article deals with the proper name component in Upper Lusatian phraseology. Toponymic, ethnonymic and antroponymic phraseology are analyzed in this work. The lingual culturological aspect of these phraseological units has been taken into account in the article. The motivation of inner form of phraseological units is explained by lingual and extra lingual influences.

Key words: phraseology, proper name component, Upper Lusatian language, language world picture, toponyme, ethnonyme, antroponyme.

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2010
Прийнята до друку 26.03.2010